

njim; pustil bi ga, pa prišel čez teden spet: „no, Jernej ste se premislili zaradi asekuracije?“ Tako bi ga nadlegoval teden za teden, in posebno ko bi slišal, da je tu in tam gorelo, in vzlasti v takem času, ko je svojega pridelka kaj prodal. Tako bi obhodil hišo za hišo, vas za vasjo, ki je v moji fari, hudoval ne bi se nikjer, le z lepo pa dosledno bi pritiskal, in oznanil v cerkvi po pridigi vesele novice, da ta in ta se je zavaroval — in sto goldinarjev stavim na en krajcar, da v enem ali dveh letih imam vse svoje farane zavarovane. In sladka zavest, da družba sv. Florijana je v moji fari prva družba, delala bi me ponosnega, ponosnega zato, ker svoje farane varujem beraške palice. —

Drugo pa je, da v moji fari bi vsak gospodar, ki ima živino, moral imeti pametno gnojišče. Že od nekdanj velja pregovor, da „gnojišče je zlata jama kmetu“. Žalibog! da gospodarji to resnico tako malo poznajo in da ne vedó, kako po navadnih neumnih gnojiščih zapravljajo rž, pšenico, zelje, krompir in vse drugo, čemur se gnojí, ako ne vedó, rodovitne moči, ki je v gnoji, skupaj držati, ampak dadó gnojico odtekat se po dvorišču, ali da solnce gnoj prepeka, voda ga spira itd. Na sto in sto goldinarjev gré gnojne moči v vsaki vasi čez leto in dan na zgubo! Tù se lahko reče, da se svitle sreberne dvajsetice zametujejo, potem pa kmetijstvo peša in peša vsako leto bolj.

Ko bi jaz tedaj fajmošter bil, prvi bi si napravil pametno gnojišče, kakor so jih „Novice“ že večkrat učile napravljati in za ktere celó družba kmetijska denarno podpora delí. Naprava dobrega gnojišča se opira na znanstvo kemije, ktere ga ne moremo zahtevati od kmeta; al lahko je vsacemu gospodarju dopovedati tega znanstva toliko, da bode prav dobro razumel, da po neumno napravljenem gnojišču zgublja kmetovalec vsako leto veliko pridelka, po umno napravljenem pa vsako leto bogatejši postaja. Že v starodavnih časih so gospodarji gnoj imenovali „dušo“ kmetijstva, to je, kakor človek umrje, ko život njegov duša zapusti, tako gine in pogine polje, ko mu pomanjkuje gnoja, to je, dobrega gnoja, ne pa prazne stelje. V dobro narejenih gnojiščih leži tedaj velik zaklad („šac“) zakopan kmetu. Kdor tedaj ta zaklad vzdigovati kmeta uči, ta mu je velik velik dobrotnik.

Zato bi jaz, ko bi fajmošter bil, naredil si dobro gnojišče prvi, in potem ne bi dal mirú faranom svojim, da bi zaporedoma vsak si naredil tako gnojišče. Vsaj stroški so tako majhni, da se nihče izgovarjati ne more, da ne more. Al tudi tù bi le z lepo besedo ravnal in desetkrat bi prišel, če bi devetkrat nič ne opravil. Vsaj še kapljica izvotli trdi kamen, če le zmirom na-nj pada.

In fajmošter, kateri, ko mu zadnja ura pride, more o sebi reči, da je zvesto opravljal dušno pastirstvo, pa da tudi to more reči: v moji fari so vsi gospodarji od prvega do zadnjega, zavarovani, in vsak kmet ima pri hiši svoji umno napravljen gnojišče, zadovoljno se bode ločil od svojih faranov, kajti blagoslovili bodo njegov spomin in hvaležni mu stavili spominek z besedami: Tu počiva veliki naš dobrotnik!

Nekdo, ki obžaluje, da ni fajmošter.

Črtice o umetnostih.

Z omiko človeško vred napredovale so tudi različne umetnosti, in stanje njihovo bilo je za zgodovinslovcu vselej glavna stvar, po kateri je izvedel napredek tega ali unega ljudstva.

Juterne dežele so začele s stavstvom ali staviteljstvom (Baukunst). Delo je bilo večkrat čudovito, a brez vse lepote mere. Kipotvorstvo (Bildhauerei) ali šulptura, kjer se je takrat prikazalo, ni izrazovalo čiste človeške podobe in kazalo se le kot temen začetek prave umetnosti. Podoba človeško najdemo pri Indijancih kot nespodobo, kot spako, pri Egipčanih pa združeno z živalsko podobo. To nam kaže, da ljudstvo takrat še ni poznalo velike prednosti človeka memo živali, da je še zmirom zeló nizko, nespametno mislilo o tem, kaj prav za prav je človek.

Bolj olikano, da! celó dovršeno najdemo staviteljstvo pri Grkih. Prvikrat tù stopi čista človeška podoba pred nas. Grki so dali vsaki stvari, kar je njeno bilo, in tako tudi živali. To pa popred pri Egipčanih ni bilo. Grki so človeštvo dobro razumeli, in zato tudi za „krono stvarjenja“, to je, za človeka čisto podobo našli. Žival so spoznali kot dar, ki naj se bogovom prepusti.

Kristijanstvu pa vse to ni več zadostilo; ono je zahtevalo več, — in slikarija (malarija) stopi zdaj na oder. Kipotvorstvo, ktero je pri Grkih cvetelo, ni zadostovalo več; um človeški začel je rabiti barve, lično senco, da je tako svet v njegovi ljubezni in žalosti pred oči stavil. Sicer so v tej umetnosti že tudi Egipčani nekaj pričeli, al kaj so bila njihova dela v slikariji? — družega nič, nego — po domače rečeno — prava „packarija“! Obsenčja (Schattirung), obvidnosti (Perspective), da! še celó izraza o obliči niso poznali.

Kot najlepša umetnost prikazala se je pozneje glasba ali muzika. Ona je najviši izraz človeškega uma; ona je, ktera nas k Stvarniku povzdigne. Versko čutstvo postalo je po glasbi globokejša, trdnjša.

Iz zgodovinskih teh črtic se razvidi, da staviteljstvo je moralo umakniti se kipotvorstvu, to pa zopet slikarstvu, ktero je v srednjem veku doseglo svojo najvišjo stopinjo. Slikarstvo vendar pa je prekosila glasba, ktera oživlja dušo in nam jo v pravi podobi pokaže.

Poezija ali pesništvo najde posebno pri glasbi rodovitno polje. Poezija se prav za prav ne obrača po posamesnih umetnostih; ona jih le zmirom sprejema, in je po takem zeló stara, a tudi najnovejša umetnost.

Na kratko rečeno se tedaj kaže, da so umetnosti se začele s stavstvom, ktero je rodilo kipotvorstvo in to potem slikarstvo, vrhunec pa je umetnost dosegla v glasbi. Ta je tedaj zadnja beseda vseh umetnosti, kakor je smrt zadnja beseda življenja.

J. Zima.

Národne stvari.

Naši dosedanji časi in tujčeva pa tudi naša pēta.

Slovani in tedaj tudi mi Slovenci smo že veliko pretrpeli na svetu, čeravno smo veja orjaškega drevesa.

Po veliko sto in sto letih se nam avstrijskim Slovanom prikaže jutranja zarja; prikazala se je l. 1848. milost našega svitlega cesarja Ferdinanda I., ki je kmeta rešila težkega jarma gruntnege podloštva in nam obljubil tudi druge narodne pravice. Al žalibog, kmalu se je spet politično nebo zatemnelo in nam marsiktere hude nasledke prineslo, ki jih še zdaj čutimo. Pa kakor po dežji in hudem vremenu spet lepo gorko solnce sije, tako spet kaže se čas, da zasiže solnce ravnopravnosti tudi pred prag slovenskega naroda; cesar Franc Jožef hoče mir napraviti med narodi. Zdaj pa ne držimo križem rok, tirjajmo povsod naravnost

svoje pravice, vsaj pečene tice ne bodo nikomur po sili v usta letele. Al salamensko čudno je to, da nekteri naši kmečki župani in tisti uradniki, ki imajo vedno s slovenskim ljudstvom opraviti, nimajo toliko poguma, da bi delali svoje spise v domačem slovenskem jeziku, ampak trpinčijo sebe in svoje ljudi le s tujim nemškim, ki ga ne znajo. Pa mi morebiti ta ali uni poreče: „v hiši, domá za pečo se lahko tako govori, al delati je drugači; jaz dobro vem, da tako bi bilo pravo, al delati je drugači; jaz dobro vem, da tako bi bilo pravo, al kaj bodo pa ta ali oni muštacasti gospod nemškutar rekli, ki jih božjast lomi, če od slovenščine le kaj slišijo“. Al, prijatli moji, proč s takim votlim strahom! kaj mar bomo res §. 19. temeljnih postav samo na papirji za parado imeli? Ali nismo tedaj tudi deloma sami krivi, da nas tare tujčeva pèta? Če je župan figa mož, ni vreden, da smo ga izvolili za „prvega možá“ v svoji občini. Ali nas ne tlači po takem lastna pèta? Če hočemo tedaj, da nam nastopijo bolji časi, moramo spoznati lastno pregreho in se poboljšati sami. Dokler bodo muštacasti gospodje videli, da sami sebe ne spoštujemo, ne bodo tudi spoštovali nas — to je, národnih naših pravic. Ako pa se sami ne pokladamo tujčevi peti, to je, ne vklanjamo gospodstvu nemškega jezika, kjer je naš domači jezik na svojem mestu, kmalu bode boljše in vseh tožeb bode konec. M. J—r.

Jezikoslovne stvari.

Dundar in drongar.

Spisal Dav. Trstenjak.

Besedo *dundar* poznajo štirski Slovenci ob hrvatski meji, zagorski Hrvatje in pa Srbi. Zapisal jo je Belostenec in tolmačil jo v *phalanx*, *cohors*, *robur*, *exercitus*, *sacer manipulus*. Vuk pa *dundar* razlaga s *Haufen Leute*, *multitudo*, in je pri besedi postavil zvezdico, misleč, da je tujka, a krivo, ker prepričali se bodemo, da je vlastina arjan-
skih jezikov.

Dundar ravno to pomenja, kar grško: *φάλαγξ*. Izvirni pomen besede: *φάλαγξ* pa je *Block*, *Hebebaum*, *Walze*, *Rolle*, ošček za nošnjo ali nadigavanje, *φάλαγγαι* *runde Balken*, *Planken*; tudi so besedo v latinščini izrazili s *fustis*, *fustibulum*, *palica*, *drog*, ošček, *taljoga*. Starodavni Macedonci so 8000 tisuč vojakov na bojnem polji postavili sovražniku nasproti v podobi *falange* — *valca*, *) *drôga*, zato je obviknil pomen: *robur*, *exercitus*, *Schlachtreihe*, *Schlachtordnung*, Latini pa so množino junakov pešcev, na priliko zagvozd razrejeno, imenovali: *cuneus*, primeri Virgilijevo: „*stipatus clientum cuneis*“.

Kakor je prvotni pomen besede: *φάλαγξ*, *baculus*, *cuneus*, *fustis* itd., tako tudi besede: *dunda*, in le sansk. nam je še ta prvotni pomen ohranil: *danda*, *baculus*, *sceptrum*, Bopp stavlja za razlago koreniko: *dand*, **) *percutere*: Al v staroindijskih spisih *danda* tudi pomenja: *exercitus*, v znamenje, da so na priliko *falange*, *drôga* tudi starodavni Indi množino svojih bojakov proti sovragom postavljali.

Belostenec in Vuk pa še imata *dundo* v pomenu *stric*, gotovo per *figuram*. V staroslovanski rodbini

*) Krožna igra slovaških deklet, pri kateri kličejo: „Hoja *Dunda* hoja!“ nam je tudi ohranila besedo *Dunda* v pomenu carice, kraljice, čije znak je *dunda*, žezlo.

**) Tudi rusčina pozna: *dondat*, bit', *ferire*, *percutere* (glej *Gilferding* „O rodstvie jaz. slav. s sansk. str. 48.)

je nad *zadrugo*, kedar je oče, *batja*, umrl in najstarejši sin ni še dorastel, vladal *stric*; njegovo vladarstvo je bilo ostro, zato je imé *stric* obveljalo v pomenu ostrega moža in tudi zelišča z ostrimi bodali se velijo: *stric*, *pesji stric*, *vražji stric*, *polychantus*, primeri še: „*stric na polici*“ = *korbač*, in nemško: *Tante Birkenegger*, *brezova metlica* za šibanje otrok. *Dundo* v pomenu: *stric* je *toraj batina*, *palica*, s katero je glavar hiše mir in red delal. Primeri še *srb. dunda*, *dundača*, *velika žena*, analog. slov. imenom *čokač*, *čehak*, *penjalo* itd., *stämiger Mensch*, *Klotz* itd.

Kakor je *dundar* prestara slovenska beseda, tako tudi: *drongar* (дронгаръ). Pozná jo že cerkvenoslovenščina, in o njenem pokolenji so se prepirali nemški jezikoslovci, kakor *Gabelentz*, *Loebe*, kateri jo imajo za gotinsko, in jo izpeljujejo iz got.: *threihan*, primeri novonemšk. *dringen*, *drängen*, dalje *Diefenbach*, kateri je kazal na starokimriško *drogn*, *coetus*. Naš bistroumni *Miklošič* misli, da je beseda *drongar* prišla iz grščine k Slovanom, in da so besedo Grki dobili po Latinih, Latinih pa od Nemcev, in tudi kaže na gotinsko: *threihan*, primeri *dringen*, *drängen*. Ne gledé na to, da glasniške postave so zoper takošno razlago, tudi podoba *drongarov* govori zoper njo.

(Konec prihodnjič.)

Socijalno-politiške razprave.

Bivša pariška komuna in socijalizem.

Socijalno-politiška študija.

Spisal dr. V. Zarnik.

VII.

Linguet je že 1767. leta, kakor smo zadnjič omenili, rekel: „Glas narave odmeva v vseh srcih in oznanuje, da so vsi ljudje svobodni in popolnoma enaki rojeni. V istini se pa vsakdo, ko komaj luč tega sveta zagleda, priklene na tisti strašanski lanec, ki se „društvo“ imenuje. Podvizajo se vsakega vkovati v ta lanec z izgovorom, da bo dotičnik njega dni tudi sam član tega lanca namreč „društva“ postal. Zavežejo ga precej v dolžnosti, katerih niti ne pozna, niti jih spolniti ne more. Prekanjenost in sila ste odločili o posestvu naše zemlje. Bogatinec se nič ne sramuje, ko trdi, da ima samo on pravico misliti; on zmerom premišljuje, kako bi siromaka potlačil iz gole bojazni, da ne bi se reveži enkrat vzdignili in svojo moč na ves drug način porabili, kakor bi njemu ljubo bilo. Pravosodje, rečejo pravniki, je neprenéhana volja vsakemu svoje dati. Pa siromak nima nič družega kot svoje siromaštvo. Kaj mu pomagajo potem vsi zakoni tega sveta? Postave ne ščitijo nič družega kot bogastvo proti napadom siromaštva. Ostrost postav je ravno najbolj naperena proti tistim, ki bi njihovega štita najbolj potrebovali. Postave si bogatinci dajejo in krojijo na svojo korist; postave so le od njih sezidane trdnjave v sredini njihovih sovražnikov (to je, revežev). Nekdaj se je revež imenoval „suženj“ ali „rob“, dandanes se imenuje „družinčec“. Po mestih in na kmetih je vse polno tega mnogoštevilnega, koristnega in pridnega „družinčeta“, ki nam je tudi pod imenom „delavec“ znan. Ti ljudje hodijo okoli slabo oblečeni in se nikdar ne vdeležujejo vžitka izvirajočega iz obilnosti in iz bogatstva, kar bi jim zavoljo dela in truda najbolj pripadalo. Čemu jim je svoboda in kakošen prid vlečejo siromaki od nje? K večemu večni strah, da ne bi enkrat lakote umrli. Sužnja, ako tudi dela nima, njegov gospodar živi. Kaj če pa svoboden delavec začeti, ako nima dela, ali ako več delati ne more? Kdo se za-nj briga? Kdo kaj